

נאמן של האוניברסיטה העברית). יחד עמם חתמה סאָלמה גרלף, והיא הקדישה את ההכנסות ממכירת סיפור חדש שלה למטרות העדה. צעד זה פיתח מוסרותיה של תעמולה פראית נגדה בגרמניה — ואף בשוואדיה גופה. "פראנקפורטר צייטונג" כתב: "לאַגרלף תומכת בבולשעוים ובספרות גטולת-ימולדת". לאַגרלף שנפשה סלדה תמיד בסני פולמוס עתונאי, התגברה הפעם על תיעובה וענתה במכתב אל המו"ל הגרמני שלה. מיה לאַכה מספרת לנו על אספת מהאנה שנערכה זמן מועט אחרי כן בענין רדיפת אנשי המדע באלברט הול בלונדון, ועל נאומו של איינשטיין שם: "מבחינת ההופעה החיצונית היה זה עלוב, אנגליה כזו של פרופסור איינשטיין לא היינו טובלים אצלנו אפילו במתחילים בבית הספר. גם התוכן לא היה מצויין. אולם מאחורי מה שנאמר ומה שלא נאמר הרגשת את עולמם-האידיאות של המדע, שהוא בשבילו יותר מבית ומולדת. הוא לא דיבר על סבלם של הפליטים, לא על שנאת הגזע ועל העריצות, אלא דיבר על החופש האינדיבידואלי והאינטלקטואלי כהנחת-אב לכל תרבות. בלי חופש לא רק שלא היה לנו שקספיר וניוטון, אלא אף לא פאראדיי או ליסטר: לא רכבת ולא רדיו, לא הגנה בפני מגפות ולא שום תרבות ככלל".

רוח קרה קיבלה את המחברת בשוכה לשוואדיה. היא דרשה משוואדיה כי תפתח שעריה לפליטים. מבחינת כלכלית היתה אפשרות רבה לכך, כי בארץ היתה רווחה כלכלית. חשבתי מה עשתה אנגליה באותו הזמן בקבלת הפליטים. אפילו צרפת, על האבטלה שלה ומשבריה, קבלה 30.000 פליטים ונתנה להם רשות עבודה. דאגיה פתחה את שעריה. בשוואדיה היו הפליטים נתונים לאוטורופסות, אך בלי הסיוע הכרוך באוטורופסות, הפליטים שנתקבלו היו מחויבים להוכיח שאמנם הם גרדפים פוליטיים. יהודים שלא יכלו להוכיח, שפעלו נגד הגאציות ושהם גרדפים בגלל פעילותם זו, נשלחו חזרה. העובדה שאדם ישב במחנה הריכוז, לא היתה מספקת כראיה שהוא פליט פוליטי.

פרק מיוחד בספר הוא קסיגרייה נגד האוניי בריטאות השוואדיות. הן לא ידעו להשתמש בשעת-הכושר שניתנה להן ולהזמין את המורים האוניברסיטאיים היהודים שגורשו מגרמניה. כשבא פרופסור ברנארד צונדק (כיום פרופסור בירושלים) לשוואדיה, פחו לא פחות מאלף רופאים נגד רצונה של הממשלה להרשות לו ישיבת קבע. העורך של הגאָטבורגר האנדלסטידינינג, פרופסור סאָגרשטאָט המנוח, אבירם לאיינעף של הפליטים, כתב אז: "בכל העולם ישפטו את תרבותנו לפי תדומה הזאת". רופאינו,

אבל תמיד נמצאים יחידים-סגולה המטילים לחלל ספקות אלה ותמיהות אלה. בספרות המלחמה שלנו מקיים לעת-עתה רק גיבורו של יוהר מצוות-מצפון זו. לרוב, אין ההכרח נעלם מעיניו; ודווקא משום שההכרח נורע, ממילא, כה הרבה דם ורמעות, — הזקה עלינו המצוה להזהר שלא לעבור את הגבול.

אשה שוידית מעידה

ש. ה. ברגמן

*Mia Leche Löfgren Hard Tid,
Stockholm, Lars Hökerberg För-
lag. 315 p.*

הקורא העברי לא ידע ולא שמע את שם הסופרת השוודית מיה לאַכֶן-לאַפגריין. ואך מעטים יזכרו שהחבר השוואדי בועות הכותל המערבי היה אליאל לאַפגריין, בעלה המנוח של הסופרת, שבספרה ידובר כאן. מיה לאַכה לאַפגריין, כיום בת שבעים ואחת, בתו של האקדמאי הליבראלי וילהלם לאַכה, נהשבת כיום לאחת הלוחמות האמיצות בשוואדיה לאידיאלים של כבוד האדם והליבראליות. הנראים כאילו נידונו לכליון. מהלך-חייה ומלחמתה לחופש הביאווה במגע ישיר עמנו. ספרה האבטוביוגרפי "זמן קשה" מוקדש ל"חברי בעזרה לפליטים" ומספר בתקופת היטלר וביחס השוואדים אליו ואל פליטיו. רגילים אנו לזכור לשוואדים, ובצדק, את הסדרם לניצולי 1945, לפליטים שהצילו הרוזן ברנאדוט בימים האחרונים של המלחמה ואשר השוואדים — כמדינת כיהודים — דאגו להם במסר רות-נפש. אך ספרה של מיה לאַכה-לאַפגריין מספר את תולדות הזמן שבו עמד כוכבו של היטלר ברום השמים — והפיל פחדו על העמים השכנים, והפחד נהסך לפעמים קרובות לאהדה ולהערצה. באומץ-לב אורחי נפלא מגלה מיה לאַכה לאַפגריין, ככתבה את היסוד-טוריה של העבר הקרוב כל כך, את כל הפגעים שנתגלו לה אז. הקורא בספר שניתן לו להשוות את הלך-הרוחות באותה הארץ בשנת 1940 עם מה שראה בעיניו אחרי 1945 יתמלא תמרון, כמה הפספס יכל להיות מוג רוחם של בני עם אחד עם השתנות האקלים המדיני.

הסיפור מתחיל ביסוד הועדה לעזרת פליטים אנשר רח מגרמניה בשנת 1933. בשוייץ קם ועד כזה ראשונה, ואחת החברות בועד השוייצ, מריה גינסי ברג, נתנה את הדיחשה ליסוד ועדה דומה בשוואדיה. בין החתומים על הקול הקורא היו שני בני בית המלוכה, הנסיך וילהלם, הידוע כסופר, והנסיך אויגן, אחיו של המלך, צייר בעל שיעור-קומה (אגב, יריד

מספר כיצד משפחה שלמה, השליחה להמלט לנמלה של שוודיה, גורשה ללא רחמים חזרה לגרמניה, פורצת קבוצה של ארבעה חברי הפרלמנט בצחוק סרוע, לא חלילה מרוע לב, אלא מפני שלא הקשיבו כלל למשאומתן והיו עסוקים בהלצותיהם. «כך הביע העם השוודי עלידי באייכוחו מה שהיה לו לומר על הבעיה הקשה והטראגית ביותר של זמננו. ובינתים נמצאו בתוכנו מאות אחדות של אנשים אומללים, עקורים מאדמתם, אוברדעצה וחטריישע, מופקרים למשטרה רכת־רגש וברוטאלית הליפות».

ועדת העזרה לפליטים נאבקה קשה עם חוסר האמצעים, אוסף כספים שנעשה בכל רחבי שוודיה הביא לעזרה את הסכום של עשרים כתררים (פחות מלירה וחצי). כשעלה הרעיון לפנות אל הרשויות התומכות בעניים, נענו אמנם הרשויות האלה והיו מוכנות לתמוך בפליטים, אך עד מהרה נוכחו הפליטים לדעת שהמשטרה מאיימת להחזיר את אלה הנהנים מתמיכה זו לגרמניה והתכנית נתבטלה. מיה לאכה מקבלת עליה לנסוע בערים הקטנות כדי להרצות ולנסוע הבנה לבעיית הפליטים ולאסוף כספים בשביל ועדתה. הר של חשדות ודעות קדומות גבת בינה ובין שומעיה, ולעתים היא נתקלת בשנאה גלויה של שוודים אוהדי הנאצים. בעיירה אחת מביעה לה יושבת־הראש תודה רשמית, ומוסיפה: «ביום הששי הבא תבקר אצלנו גברת שולצה מברלין ותספר לנו מה עשתה הממלכה השלישית למען הנשעים». במקום אחר מוסרת לה הסתדרות הנאצים הצעירים «ואזה» כרטיס נסיעה לארץ־ישראל! והיא משתמשת בכרטיס זה כאמצעי־תעמולה בהרצאתה הבאה בישוב הסמוך. פה ושם היא מוצאת, על אף ההתנגדות הרבה, גם לבבות פתוחים. אחרי הרצאה באחד מבתי־הספר הגבוהים לעם היא נכנסת אל החדר הקרוב לאולם ההרצאות ומוצאת שם מורה נשענת אל הקיר ובוכה מהתרגשות על גורלם של הפליטים. לאט לאט נכבשים לבבות והשפעת הועדה מתגברת. אך הועדה נלחמת ברשות שאינה מבינה, מה פירוש הדבר לשלוח אדם חזרה לגרמניה. השוודי חושב לאט וכות דמיזנו אינו מספיק בשביל להכנס מבהינה נפשית לתוך עולם רחוק כל כך מעולמו. אפילו מיה לאכה עצמה מודה: «בשנת 1938 קבלה ועדתנו מן המרכז בו־גבה דו"ח על מצב מחנה הריכוז בבוכנוואלד. הדו"ח התאים למה שאנו יודעים כיום על המחנות האלה. היה קשה באותו הזמן להפיץ ידיעות בעתונות מפני שהממשלה השתדלה לקנות את רצונה הטוב של גרמניה על ידי שמירה מעולה על העתונות השוודית שלא תפגע בגרמנים. אך «האנדלס־מידנינגן» בגוש־ב־נורג היה מוכן הפעם להסתכן ולפרסם את הידיעות.

כותבת כיום מיה לאכה, «התנהגו אז כאגודה מקצועית של בעלי מלאכה». ולא רק הרופאים. הסטודנטים מחו בתהלוכת לפידיים ומסרו למיניסטריון ההלטה הדורשת שמקצועות הרופאים והרוקחים ישארו שמר־יים לתלמידים שוודיים. ובאותו הזמן, מספרת לכה, היינו צריכים לסגור בשוודיה בתי־מרקחת. מפני שלא היו לנו רוקחים! הסטודנטים באופסאלה קבלו ב־548 קיל נגד 349 תהלטה השונה אל המלך בבקשה להגן על הסטודנטים השוודיים מפני סכנת התחרות מצד אנשירוח מהגרים. רק אגודת הסטודנטים הנוצרית «לאבוראמוס» סתתה מן העמדה הזאת ופנתה אל הממשלה בהחלטה מיוחדת לעזור לפליטים ולעמל עם זה למען פתרון בין־לאומי של בעייתם.

מיה לאכה אינה נרתעת מלגלות פרטים על עמדתם של אנשים החופסים גם היום עמדות נכבדות בחברה. היא מספרת בפרטות על שיהה שהיתה לה בספטמבר 1934 עם ההגמון הראשי של כנסיית שוודיה. השיחה נמסרת מלה במלה. ההגמון דחה את ההצעה להשתתף בעבודת הועדה. הוא גילה אמנם שהכנסיה אספה «בסוד» כספים לעזרת הכהנים הנוצריים הנרדפים בגרמניה, אך אין הוא יכול לתת את ידו לעבודת הועדה, שכן בחוגים קרובים לכנסיה סבורים האנשים, שהועדה תומכת «באנשים מתוסרי ערך אשר התקוממו נגד הממשלה הנוכחית בגרמניה». כשמייה לאכה עונה לו: «לא האמנתי שמתר לנוצרי לחשוב מחשבות כאלה נגד אחיו בני האדם». נסוג ההגמון: «אין דעה זו דעתי. הלא אני גם התמתי על הקול הקורא. רק אמרתי כי בשכבות רחבות של הכנסיה שוררת דעה זו».

כך מספרת מיה לאכה על שיחות רבות עם אנשי־מכל החוגים. תמיד היא מגלה, מה גדולה הסכנה כשאדם נופל קרבן לאדישות ולקשיחות הלב, ואפילו לרגשות נטירה כלפי מתנגד פוליטי אומלל. כיום נחשבת מיה לאכה למתנגדת חריפה להצטרפותה של תנועת השלום השוודית לאחד מן הגושים הפוליטיים העולמיים, אינה שיהיה, היא התנגדה, למשל, לוועידת השלום בברסלאו, לפני שנה, אך בספרה אינת חוששת להוכיח סוציאלי־דמוקרטים אחדים בשוודיה על פניהם בשעה שסירבו לעזור לקומוניסטים נרדפים.

אחד הפרקים המצוינים שבספר הוא תיאור ישיבת הפרלמנט השוודי שבה דנים על בעיית הפליטים. באי־רוניה חריפה מתארת היא את אדישותם של חברי הפרלמנט, את ריקות האולם, את השעמום, הנשעים, תברות הפרלמנט, מזהירות בהדרין, פה ושם הנך דואת את ידה העדינה של אחת מהן, כשהיא מסירה את ידיעת הכניסה, כאילו היתה אומרת: «מתי כבר יגמר ריכות משעמם זה זי ובאותו הרגע שנואם אחד

הפרוטסור הזח בסלמון ושאלתיו, אך הגיע אותו רופא לארצנו, מה אפשר לעשות לטובתו, וקבלתי ממנו את התשובה: אם כבר קבלת עליך להשתייך לעדה אשר מטרתה להביא אלינו זרים שאינם מרוצים לחיות בארצנו, בל חסריחי לפחות אחריכם בשאלות כאלה? בהודיעי אצלנו על ספר שוואדי זה, לא נתכחתי להמציט את רגש החרדה שאנו חייבים לעם השוואדי על מה שעשה, אם גם במאוחר, למען קרבנות הנאד ציום. אך חסצתי שידעו בתוכנו משהו על האשה האציר לה הזאת, מיה לאכה לאפגריין, ועל פעולותיה ב.זמן קשה."

בשולי החוברת

פרופ' מ. מ. ס. בלשאקט הוא פסיקאי בריטי מפורסם, שקיבל פרס נובל בנובמבר 1948, תלמידו של רותאפורד ורופוסור לטיסיקה באוניברסיטה של מאנצ'סטר משנת 1937. נתמנה על ידי הממשלה הבריטית חבר לעדה מייעצת לאנגליה האטומית, וסתוך עבודתו בועדה הגיע לכלל דעה, שמדיניותן האטומית של ארצות הברית ובריטניה היא, בלתי ריאליסטית ביסודה הצבאי ועלולה להמיט שואה בתוצאותיה המדיניות. ספרו, "התוצאות הצבאיות והמדיניות של האנגליה האטומית" יצא בבריטניה בשנת 1948. הספר יוצא בקרוב בעברית בהוצאת הקיבוץ המאוחד. בחר ברת זו אנו נותנים, ברשות ההוצאה, את רוב שני הפרקים האחרונים שבספר, המסכמים את מסקנותיו של המחבר.

ה"מחשבות על הציור החדש" לקוחות מתוך הרשימות שנמצאו בעזבונו של פאול קליי, שמת לפני תשע שנים, ובהן גיסות מבריק, ואם לא קל, לאמנותו של אחד מגדולי הציור בומנו. תביעת זכותו של האמן לברוא מציאות חדשה משלו, שתהיה בכל זאת נשמעת לחוקים שביסוד הסדר הטבעי, מזדווגת כאן, בחוש נפלא ונאמן, להרגשה כי אסון האמן הוא ניתוק מ"עם", מן החברה אשר עמה ולמענה הוא עמל. ה"מחשבות" נצטרפו בשנות גסיונו של קליי כמורה ב"באוהאוז" של גרופיוס.

מאת המנוחה: אנו חוזרים ומוכיחים לחותמים ולקוראינו, הרוצים בכרך ג', לתודרו ולהמציא לנו את חוברותיהם (אפריל-ספטמבר 1949) בימים הקרובים. מחיר הכריכה, בד שלם, 700 פרוטה.

אנו לא קבלנו את התצעה מפני שבמעמקי נפשנו לא האמנו באמתם של הרברים, צריך אדם שיהיה בעצמו פליט ממרכז אירופה כדי שיאמין.

בספר שפע סיפורים על גורל הפליטים, פעם אחת כורעת המחברת עצמה תחת סבל הגורל, היא מספרת על צעיר אחד, בנו של אחד המנהיגים הסוציאלי דימוקרטים בגרמניה, האב נאסר, האם נעלמה, הצעיר הצליח להמלט לשוואדיה, אך הוא לא יכול להזיח למשמרה השוואדיה, שהוא עצמו פליט פוליטי, הלא נגדו לא תוכלנה להיות שום האשמות בארצנו, מיה לאכה פשתדלת לטובת הצעיר, ובשעה שפתרו להי שלח תורה לגרמניה, מקבל צורה פאטרלונית, היא מצליחה להכניסו לבית הולים בעיר חשדה, אך המשמרה מוכיחה להציק, כשנגזר דינו להישלח תורה, מצליחה מ. ל. לאסוף את הכספים לנסיעה לגואטמאלה ומשיגה בשבילו את הויות שמה, מעולם לא ראתיו כה קורן בתקות חדשה, הוא לחץ את ידי וגמגם מלים של תודה, אך ימים מעטים אחרי כן שולח והחזיר על חשבון הממשלה השוואדיה לגרמניה (בתחילת 1940), מ. ל. הביאה את הענין לידיעת הציבור בעתונות, התחיל פולמוס בינה ובין המשרד האחראי, אך את היי הצעיר לא הצילת, ומיה לאכה מתהלכת מכאן ואילך בלחץ דימוי בלהות, שתצעיר, שחטה בה, האמין מן הסתם ש היא עצמת הסגירה אותו לתלינו!

פרשת הספר מקיפה את השנים 1933-1940, עציבה לא הרשו לה להמשיך בעבודה, צריך האדם להיות בעל עצבים חזקים כדי להלחם לזכות המקלטי, אך היא גומרת את סיפורה בפיסקה, שברצוני להביאה כאן כלשונה: "ארבע שנים לאחר מכן היתה לי שוב הנדמנות להתראות עם ידידי הפליטים, זה היה ב-1944, כשסידרו האמנים הפליטים תערוכה משלהם, נחאספו כל ידידיהם, ובהם, כמובן הנסיך אויגן, הנאמן בין הנאמנים, אשר עוד בשנת 1933 היה מוכן להביע את דעתו על הנאציזם בגלוי ולתת ידו לכל מי שבא לעזור לקרבנותיו, באו לשם מסלתה של החברה שמצאה סוף סוף כי הגיעה השעה להתעניין באנשים פליטים וביצירותיהם בנכר, הנה עומדת אשה לפני תמונה המתארת המתת אדם ביריה במחנה ריכוז והיא מדברת גבוהה על הציור הסורריאליסטי, פעם ביקרתי בביתה המהודר מתוך תקוה לקבל ממנה מעט כסף בשביל הפליטים ושמעתי מפיה את התשובה, שהיא אינה מעונינת ביבוא אלמנטים פוליטיים לשוואדיה, הנה עומד רופא אוסטרי בשיחה חברית עם פרופסור שלנו בן אומנותו, זכורתני, פניתי אל